

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ється словниковий запас, закріплюються навички правильного написання важких слів, природничих термінів, покращується звуковимовна. У розумово відсталих дітей розвивається довільна увага, виробляється наполегливість, посидючість. Ігрова діяльність для дітей з особливими потребами має важливе корекційне і компенсаторне значення, бо сприяє корекції розумових відхилень, конкретизації понять і уявлень, допомагає розвинути вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, стимулює психічну і фізичну активність учня. Захоплена грою дитина доводить розпочату справу до кінця. Під час гри на уроці створюється хороший емоційний настрій, швидко знімається втома. Тобто – позитивний вплив гри на дітей зі зниженим інтелектом не викликає сумніву.

Література:

1. Вовщук Л. Ігрова діяльність дітей зі зниженим зором на уроках географії / Леся Вовщук // Дефектолог (Шк. світ). – 2012. – № 6. – С. 25–28.
2. Лифанова Т. М. Дидактичні ігри на уроках природознавства: методичні рекомендації. – М. : ГНОМ і Д, 2001. – С. 5–8.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К. : Рад. школа, 1977. – С. 9–98.
5. Умарова А. Ігрові технології на уроках географії / Асія Умарова // Дефектолог (Шк. світ). – 2012. – № 1. – С. 34–42.
6. Фаріон Л. Навчальна ігрова діяльність на уроках географії / Лідія Фаріон // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – № 7/8. – С. 16–23.
7. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры. – М. : Новая школа, 2004. – 240 с.

Гордєєва І. В.*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто сутність соціальної складової соціокультурної компетенції учнів, схарактеризовано особливості реалізації соціокультурної лінії на уроках української мови: підходи, форми і методи організації навчально-пізнавальної діяльності. Доведено вплив соціокультурної компетенції на успішність процесу соціалізації дитини у шкільні роки.

Проблема духовного стану українського суспільства, реального утвердження державності української мови в усіх сферах офіційного і неофіційного використання, зниження мовленнєвої культури громадян наразі хвилюють не лише педагогів, але й науковців-філологів, культурологів, соціальних працівників.

* © Гордєєва І. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Найбільшого загострення вона набуває у процесі соціалізації школярів, адже саме невміння словесно аналізувати власну поведінку, прогнозувати наслідки вчинків, а також обмеженість міжособистісного спілкування та недостатній розвиток ціннісно-смыслові сфери життя призводять їх до протиправних дій і втрати впевненості у собі. Тому пріоритетним завданням сучасної загальної середньої освіти загалом і мовної, зокрема має бути не стільки формування загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок, скільки розвиток певних якостей особистості, які сприятимуть успішній адаптації молодого покоління в суспільстві і реалізації власних можливостей. З огляду на це останніми роками зростає інтерес науковців до дослідження ролі соціокультурної компетенції школярів у процесі соціального становлення особистості.

Проблему мови і духовності людини розглядали Ф. Буслаєв, С. Єрмоленко, Л. Мацько, В. Москаленко, В. Олексенко, О. Потєбня; умови та особливості реалізації соціокультурної лінії у системі викладання української мови схарактеризовано І. Гудзиком, Л. Скуратівським, Ю. Шевельовим, А. Ярмолюк та ін. Проте огляд наукової літератури дає підстави констатувати, що проблема формування соціокультурної компетенції учнів потребує додаткової уваги дослідників. Це стосується характеристики її складових і визначення оптимальних форм і методів забезпечення соціокультурної змістової лінії на уроках.

Мета статті – розкрити сутність соціальної складової соціокультурної компетенції учнів та особливості її формування уроках української мови в 5–9 класах.

Передусім, зазначимо, що вивчення рідної мови, оволодіння культурними цінностями є необхідною передумовою становлення світогляду особистості та формування її духовної культури, що складає основу її громадянської позиції та соціального вибору.

Як вважає В. Олексенко, «Духовний світ людини формується під впливом багатьох чинників, серед яких надзвичайно важливим є рідна мова. Мова – це духовне багатство, яке треба не лише вивчати, а й розвивати. Необхідно сформувати розуміння, що володіння мовою означає усвідомлення необхідності мислити й висловлювати свої думки» [3, с. 189]. На його думку, мова є одним із найголовніших засобів самовираження особистості, за допомогою якої вона «...аналізує свою поведінку, вчинки, діяльність» [3, с. 190]. «Рідна мова, – за словами Ф. Буслаєва, – так зрослася з особистістю кожного, що навчати її – означає разом і розвивати духовні здібності» [1, с. 30].

Визначаючи мову «органом внутрішнього буття», ще В. фон Гумбольдт таким чином зазначав, що саме з оволодіння мовою починається входження дитини до суспільного життя [2]. З огляду на це соціалізація розглядається як процес засвоєння індивідом системи людської культури, а основним знаряддям цього визначається мова та мовлення. Відтак рівень володіння

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

мовними засобами визначає успішність та характер соціалізації дитини. Тому серед пріоритетних завдань у вихованні духовно багатой мовної особистості вагоме місце належить формуванню мовленнєвої культури, яке не може відбуватися поза становленням націокультурного світогляду. Не можна не погодитись із думкою Л. Скуратівського про загрозу нігілістичного ставлення до української мови й культури як до вторинних, другорядних і про потребу в галузі методики «розробити ефективну методичну систему мотивації вивчення предметів українознавчого циклу, передусім української мови» [4, с. 2].

Однак, оскільки процесу соціалізації школярів властиві інтегративні, полісистемні способи діяльності, завдання підготовки їх до взаємодії із соціумом неможливо вирішити без належного рівня сформованості соціокультурної компетенції.

Сутність соціокультурної компетенції полягає в опануванні учнями культурними й духовними цінностями, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку особистості, органічному входженню її в соціум.

Структуру соціокультурної компетенції складають соціальна та культурна складові. Соціальна складова визначається готовністю учнів до адаптації в українському соціумі, який для підлітків можна умовно структурувати таким чином: держава, рідний край, сім'я, школа, позашкільні заклади, громадські місця.

Так, розглядаючи соціалізацію особистості на рівні держави, школярі повинні усвідомлювали значення державної мови, відчувати гордість за Україну, українську мову й український народ. З цією метою на уроках доцільно використовувати тексти, у яких закладена інформація, що відображає соціокультурну специфіку мовної спільноти, розширює кругозір, ознайомлює з найвидатнішими постатями, подіями національної історії та культури, духовними пам'ятками, звичаями й традиціями українського народу, які мають цінність не тільки для української, а й для світової культури. Роботу з текстом варто доповнювати іншими формами і методами, наприклад: складання інтерв'ю для «іноземного журналіста» або написання листа ровесникові, що живе за кордоном, з повідомленням про те, що відрізняє Україну від інших держав тощо.

Належне місце на уроках української мови повинно займати використання краєзнавчого й особливо лінгвокраєзнавчого матеріалу. Як свідчить досвід, діти завжди прагнуть знати історичне минуле свого рідного села чи міста, походження його назви, відомих земляків, у чому багатство й неповторність рідного краю тощо. У процесі опрацювання малих фольклорних форм доцільно пропонувати школярам записувати усталені вирази, прислів'я, приказки, співанки та інші перлини народної творчості, які вживають у своєму мовленні їхні родичі чи знайомі. Для побудови зв'язних висловлювань варто обирати тематику, пов'язану з рідною місцевістю: складати описи рідної

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

природи, писати про події і людей того міста чи села, де діти проживають. Значну увагу на уроках української мови слід відводити роботі над місцевими діалектами: порівняння їх з аналогами української літературної мови, формування літературного мовлення з одночасним трепетним ставленням до діалектизмів і спонукання дітей до вживання їх під час усного спілкування із земляками, особливо з бабусями й дідусями, виражаючи таким чином повагу до них і зберігаючи мовну неповторність рідної землі.

Ураховуючи складнощі у процесі соціалізації дітей, пов'язані з установленням ними необхідних комунікаційних зв'язків у шкільному та громадському середовищі, а також те, що мова є засобом спілкування й порозуміння між людьми, на уроках української мови необхідно моделювати різні форми спілкування в діалозі, у групі; з ровесниками і старшими школярами; з учителями школи та іншими дорослими людьми.

З огляду на викладене вище основними завданнями, які необхідно реалізувати для досягнення соціокультурної мети уроку, є:

- вироблення в учнів уміння взаємодіяти з іншими людьми в полікультурному суспільстві;
- заохочення школярів ефективно застосовувати набуті знання й уміння на практиці;
- формування духовного світу учнів, ціннісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів;
- виховання для життя в цивілізованому громадянському суспільстві.

Особливістю формування соціальної складової соціокультурної компетенції учнів є й те, що її змістове наповнення, як вважає А. Ярмолюк, не може бути здійсненим лише на основі змісту освітньої галузі «Мови і літератури», а потребує інтеграції з іншими дисциплінами, зокрема «Суспільствознавством», «Естетичною культурою» та іншими [5]. Окрім міждисциплінарного підходу для формування соціокультурної компетенції школярів учитель має враховувати позиції діяльнісного підходу, а саме: використовувати на уроках високохудожні взірці світової культури; спонукати учнів до практичного використання знань у позакласній діяльності; залучати їх до науково-пошукових досліджень; враховувати середовище, в якому живе дитина, її оточення; формувати толерантне ставлення до людей, представників інших етнічних, релігійних, расових ознак.

Важливим фактором формування соціальної складової соціокультурної компетенції учнів є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці української мови. На наш погляд, до таких належать:

- продуктивні (вивчений мовний матеріал застосовується в мовленнєвій практиці);
- евристичні або частково-пошукові (окремі елементи

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань);

- проблемні (учень усвідомлює проблему і знаходить шляхи її вирішення);
- інтерактивні (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Остання група методів чи не найбільше відповідає вимогам діяльнісного та компетентісно орієнтованого підходів, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, що сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії та набуттю певного соціального досвіду.

Отже, рівень сформованості соціокультурної компетенції підвищиться за умови:

- забезпечення ефективної реалізації соціокультурної лінії уроку в її взаємозв'язку з іншими змістовими лініями чинної програми з української мови;
- вивчення української мови переважно на текстовому, соціокультурно зорієнтованому дидактичному матеріалі, який охоплює всі різновиди мовленнєвої діяльності учнів;
- організації навчання в системі міжпредметних зв'язків з метою набуття учнями знань із різних освітніх галузей, необхідних для їхнього мовного, мовленнєвого, світоглядного розвитку;
- посилення ролі українознавчого аспекту в освітньому процесі.

Тільки таким чином вивчення української мови слугуватиме потужним засобом соціалізації дитини в шкільні роки.

Література:

1. Буслаев Ф. И. Преподавание отечественного языка. – М. : Просвещение, 1992. – С. 30.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – С. 118.
3. Олексенко В. Формування духовності особистості засобами рідної мови / В. Олексенко // Педагогічні науки, випуск XXXVI, 2004. – С. 189–192.
4. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення мови / Л. Скуратівський // Дивослово. – 2005. – № 5. – С. 2–5.
5. Ярмолюк А. Реалізація соціокультурної змістової лінії в контексті міжпредметної інтеграції [Текст] / Алла Ярмолюк // Українська мова і література в школі. – 2010. – №6. – С. 32–36.